РОЗДІЛ 5
ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ І ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 811.16'342'373.6
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.2.30

СЕМАНТИЧНА ОПОЗИЦІЯ «СУМ/БАЖАННЯ» ЯК НАСЛІДОК ЛЕКСИЧНОЇ ЕВОЛЮЦІЇ *TĘGTI У СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ

SEMANTIC OPPOSITION OF "SORROW/LONGING" AS A RESULT OF LEXICAL EVOLUTION OF *TĘGTI IN SLAVIC LANGUAGES

Близнюк К.Р.,
orcid.org/0000-0001-8394-3079
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри загального і слов'янського мовознавства
Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Стаття представляє результати порівняльного лексико-семантичного аналізу похідних від спільного праслов'янського кореня ***tęgti*** на матеріалі трьох мов: української (східнослов'янська), польської та чеської (західнослов'янські). Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вивчення лексем, які в процесі мовної еволюції набули кардинально різних функційно-семантичних статусів, що дозволяє виявити культурно зумовлену семантичну дивергенцію в межах слов'янської групи мов.

В українській мові домінантна семантика лексеми *туга* сформована навколо почуття глибокого жалю, скорботи та психологічного тягаря. Словникові дефініції та корпусний матеріал (понад 20 тисяч слововживань лексеми *туга*) підтверджують цю домінанту: *туга* стійко асоціюється із сумом, жалем, стражданням, важким емоційним станом і болем. Проте, аналіз художньої літератури засвідчив семантичний зсув на периферії: туга набуває позитивних конотацій і здатна асоціюватися з радістю, любов'ю, надією, прагненням, хотінням та світлим піднесенням. Ця оксиморонна семантика є свідченням дуалізму семантичного потенціалу праслов'янського кореня, здатного породжувати як тягар, так і потяг.

Кардинально протилежний шлях розвитку спостерігається у чеській мові. Хоча етимологічний аналіз підтверджує історичну двоїстість семантики лексеми *touha* (охоплюючи бажання, сум і горе), у сучасній мові (з понад 7 тисячами корпусних фіксацій) домінує семантика інтенсивного бажання, жадання та прагнення. Таким чином, чеська мова зробила центральним той семантичний полюс, який в українській є лише периферією. Водночас, корпусні дані фіксують периферійні контексти, де *touha* зберігає реліктовий зв'язок із болем і страхом, що вказує на неповне відторгнення історичного значення.

У польській мові похідні лексеми на позначення емоційних станів (*tążyć, tużyć*) були архаїзовані та повністю втрачені у сучасному активному лексиконі. Єдиний збережений прикметник *tęgi* функціонує винятково у значеннях, пов'язаних із фізичними характеристиками та інтенсивністю (повний, міцний, сильний, лютий), втративши зв'язок з емоційною сферою.

Ключові слова: лексика, семантика, етимологія, словник, корпус мови, семантична опозиція, дефініція, дивергенція, слов'янські мови.

The article presents a comparative lexico-semantic analysis of derivatives originating from the common Proto-Slavic root ***tęgti*** across three languages: Ukrainian (East Slavic), Polish, and Czech (West Slavic). The study's relevance is determined by the need to investigate lexemes that have acquired fundamentally different functional and semantic statuses during linguistic evolution. This helps reveal culturally induced semantic divergence within the Slavic language group.

The dominant semantics of the lexeme *tuha* in Ukrainian is built around a feeling of profound sorrow, grief, and psychological burden. Dictionary definitions and corpus material (over 20,000 uses of *tuha*) confirm this dominance: *tuha* is strongly associated with sadness, regret, suffering, a heavy emotional state, and pain. However, analysis of literary sources reveals a semantic shift at the periphery: *tuha* acquires positive connotations and can be associated with joy, love, hope, aspiration, desire, and bright elevation. This oxymoronic semantics attests to the dualism of the semantic potential of the Proto-Slavic root, capable of representing both a burden and an urge (attraction).

A fundamentally opposite developmental path is observed in Czech. Although etymological analysis confirms the historical duality of the semantics of the lexeme *touha* (encompassing desire, sorrow, and grief), the contemporary language (with over 7,000 corpus attestations) is dominated by the semantics of intense desire, craving, and aspiration. Thus, Czech has made central the semantic pole that is only peripheral in Ukrainian. At the same time, corpus data also record peripheral contexts where *touha* retains a relict connection to pain and fear, indicating an incomplete rejection of the historical meaning.

In Polish, derivative lexemes denoting emotional states (*tążyć, tużyć*) have been archaized and entirely lost from the active modern lexicon. The sole preserved adjective *tęgi* functions exclusively in meanings related to physical characteristics and intensity (e.g., full, strong, severe/fierce), having lost any connection to the emotional sphere.

Key words: lexis, semantics, etymology, dictionary, language corpus, semantic opposition, definition, divergence, Slavic languages.

Концепт ТУГА займає одне з ключових місць в українській етнокультурі та національній мовній картині світу. Його семантичне ядро сформоване навколо почуття глибокого жалю, скорботи й інтенсивних переживань, спричинених відсутністю когось близького, горем, невдачею, тягарем або іншими життєвими бідами. Навколо цього почуття вибудовано значну кількість сюжетів в українському фольклорі (особливо в козацьких та чумацьких піснях, голосіннях), де туга виступає не лише як психологічний стан, а як онтологічна категорія буття: її переживають члени родини, розлучені закохані, воїни та мандрівники, що опинилися далеко від рідного дому.

Системна репрезентація *туги* в українській лексиці (зокрема, *туга, тужити, тяжко, тягти*) вказує на її прямий зв'язок із праслов'янським коренем **tęgti*, що підкреслює вихідне значення фізичної важкості, яке згодом трансформувалося у психологічний тягар [1]. Проте похідні від **tęgti* в інших слов'янських мовах засвідчують розвиток відмінних значень або навіть утрату актуальності саме цих лексем на позначення відповідного типу почуттів.

Концепт ТУГА привертав увагу багатьох дослідників. Зокрема, на матеріалі творчості Г. Гейне його досліджували М. Іршина та К. Ніколенко, через зв'язок із концептом HEIMWEH у німецькій мові – Л. Близнюк, К. Мізін, Х. Януш, як мотив посмертного ходіння в заложних на матеріалі українського фольклору – Н. Понікаровська, на тлі української природи у творчості Т. Шевченка – Л. Задорожна, в українській пісенності періоду Другої світової війни – О. Кузьменко, а через семантику лексеми ностальгія у польській мові – І. Аскерова. Проте досі *тузі* недостатньо присвячено уваги з мовознавчого погляду в компаративному аспекті, особливо на матеріалі близькоспоріднених мов. Тому важливим є порівняльний аналіз лексики, що походить від спільного праслов'янського кореня **tęgti* і в процесі мовної еволюції набула різних функційно-семантичних статусів. Такий аналіз дасть змогу виявити національні особливості картин світу слов'янських народів і культурно зумовлену семантичну дивергенцію в межах однієї групи мов.

Метою цієї статті є проведення порівняльного лексико-семантичного аналізу похідних від кореня **tęgti* на матеріалі української, польської та чеської мов. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: порівняти дані етимологічних словників української, польської та чеської мов щодо похідних від праслов'янського **tęgti*; визначити сучасні семантичні домінанти та периферійні значення, використовуючи тлумачні словники; встановити сучасну функційну активність лексем через кількісно-якісний корпусний аналіз української, польської та чеської мов для підтвердження їхньої активності або деактуалізації; проаналізувати контексти вживання для виявлення унікальних семантичних зсувів та конотативної специфіки в кожній із трьох мов.

Методологія дослідження є комплексною і базується на трьох основних кроках. Описовий метод для систематизації та інтерпретації лексем і їхніх значень, виокремлених із тлумачних та етимологічних словників. Семантичний аналіз простежує історичну еволюцію значень (від тягаря до суму/бажання). Контекстуальний аналіз проводиться на матеріалі корпусів мов, що дає кількісні дані про активність слів і якісні приклади їхнього вживання для виявлення семантичних зрушень (наприклад, позитивізації туги).

«Словник української мови» в 11-ти томах називає тугою «почуття глибокого жалю; важкий настрій, переживання, спричинені якимсь горем, невдачею і т. ін.; журба, сум […] Це почуття, викликане відсутністю кого-, чого-небудь, хто (що) знаходиться десь далеко. Журливий вираз (обличчя, очей і т. ін.)» [6, с. 310]. Це тлумачення відбиває негативне емоційне навантаження лексеми *туга*, ставлячи її в один ряд із *сумом* та *журбою*, крім того, засвідчує, що в сучасній українській мові за цим словом зберігається семантика тягаря, важкості, що реалізується через компонент «важкий настрій».

Семантичні домінанти значення слова *туга*, зафіксовані в словнику, знаходять потужне підтвердження в корпусному матеріалі. Зокрема, Генеральний регіонально анотований корпус української мови [2] наводить 20 606 слововживань лексеми *туга* (з урахуванням незнятої омонімії), переважна більшість яких підтверджує, що в сучасній українській мові *туга* стійко асоціюється із сумом, жалем, стражданням, важким емоційним станом, болем, наприклад: *Погода була якась-то журлива і сумна, така, що наводила на серце* ***тугу*** *і викликала тяжкі думи у голові* (Д. Яворницький). *Хотів допомогти мені віднайти своє місце в світі замість того, що я втратив, тобто покинув, тікаючи з великої* ***туги*** *й болю* (Г. Пагутяк). *Хоча що тут такого – жіноча* ***туга*** *і сльози, плач по тих, хто не повернувся з походу* (В. Чемерис). *Але зовсім інше відчуття, тягуче, мов гума, поволі почало захоплювати все його тіло, доки жах і* ***туга*** *не вибухнули у його голові* (О. Ульяненко). *Печаль і* ***туга*** *в'ялили їхні серця, і сльози підверталися до многих молодих*

очей, і стискалися кулаки од складних і гірких почувань (О. Довженко). Наведені приклади з української літератури ілюструють, що *туга* не лише виступає як самостійна одиниця, але й активно поєднується з іншими емоційно негативними поняттями. Особливістю поетичної мови, на думку О. Кузьменко, є «входження поняття сум (а отже й туга) в концептуальні поля на позначення страху, бажання, надії, прагнення, свободи, гріха, а також кари, болю, горя і долі» [5, с. 12].

Л. Кравець, аналізуючи метафоризацію почуттів в українській поезії ХХ ст. доходить до висновку, що *сум, туга,* і *печаль* стали атрибутами модерністичної поезії, тому навколо них автори створювали розгорнуті метафори, що, з одного боку, відбивали дефініції, зафіксовані в словниках, але з іншого – творили часом майже протилежні значення: «Туга – найсильніше, інтенсивне і тривале почуття (напр., туга за батьківщиною), що характеризується найбільшою неприємністю переживань, порівняно з рештою синонімів до слова *сум* в українській поезії ХХ ст. часто мала негативне емоційно-експресивне забарвлення*: затопила чорна туга* […] *туга навісна* […] *крає моє серце, крає туга люта* […]. Проте у творчості окремих письменників вона набувала позитивної характеристики. Наприклад, *світла туга* у Богдана Лепкого, *ніжна туга любові* у Віри Вовк, *засміялося серце у тузі* у Павла Тичини, *слухав місяць тугу золоту* у Володимира Сосюри» [4, с. 176]. Отже, робить висновок дослідниця, «спектр значень слів сум, туга в українській поезії ХХ ст. набагато ширший, ніж зафіксований Словником української мови» [4, с. 177].

Аналіз різножанрових текстів показав, що лексема *туга* справді почала розширювати свою семантику, набуваючи на периферії позитивних конотацій, завдяки яким закорінені в ній глибокий трагізм і біль стали пом'якшуватися й приглушуватися. Тепер туга асоціюється не тільки із сумом, плачем, розлукою і болем, але й з радістю, любов'ю, бажанням, прагненням, пристрастю до коханої, стремлінням чи тяжінням до чогось, іще не досягнутого. Також туга вступає у зв'язки з жадобою, хотінням, дожиданням, надією, мрією і ніжністю: *Ми об'їдемо й обійдемо всі місця, що викликають цю* ***соняшну, цю радісну, любови повну тугу*** *в мені* (В. Винниченко). *Чому і радість, і туга прилетять із тими звуками до тебе, і нервовий якийсь дрож пройде тілом, мов фізичний знак найвищого захоплення* (Г. Хоткевич). *Її ухове світло зверталося кудись у засвітню далечінь, воно видовжувалося в промінь напруженого* ***хотіння, туги, надії, молитовного дожидання*** *великої переміни з дочасного в вічне* (Ю. Вассиян, 1957 р.). *Тут в усім цілковита протилежність; там... суворе життя, тут... світ, повний* ***туги, ніжности і любови*** (Д. Донцов). *Це повільне, послідовне опановування простору, це проникання у домени чогось ще незнаного, це бажання осягнути нові обрії, це справді* ***туга, мрія й жадоба*** *землі і земного хай навіть «раю», але суворо накресленого мозолястою рукою людини* (У. Самчук). *Світило кволе осіннє сонце, обливаючи мене ненадійним теплом, і мені раптом знову явилося видиво якогось іншого осіннього саду, і змокрілої, застеленої яскраво-жовтим кленовим і каштановим листом лавки, і дім із мансардним поверхом, і звуки фортепіанних етюдів, що долинали до мене, і те, що звуки раптом урвалися, — я ж курив і вмирав від* ***любовної туги за дівчиною*** *із сусіднього обійстя, бо та дівчина гралася зі мною, як кішка із привішеним до нитки м'ячиком* (В. Шевчук). ***Окрилений*** *нежданo цією* ***світлою тугою****, Кібчик переступив поріг і опинився в темнуватому холі, заставленому столами і стелажами з книгами* (Г. Тарасюк). Наведені контексти демонструють семантичний зсув на периферії значення лексеми *туга* в українській мові. Хоча словникові домінанти значення аналізованої лексеми міцно пов'язані із сумом, тягарем, пригніченням і болем, в авторському мовленні *туга* здатна асоціюватися з низкою позитивних, світлих емоційних станів. Зокрема, *туга* виступає як метафора прагнення та піднесення, також із нею асоціюються радість, любов, надія, хотіння, мрія, захоплення, ніжність та світле, окрилене почуття. З огляду на це, можна було б погодитися з Л. Кравець, що концепт ТУГА у ХХ сторіччі почав розширювати своє семантичне поле, проте порівняння з даними інших слов'янських мов наштовхує на думку, що тут могла відбутися актуалізація давніх, майже забутих значень. Виявлений у матеріалах корпусу унікальний оксиморонний потенціал української *туги*, ймовірно, закорінений у подвійній етимологічній природі праслов'янського кореня **tęgti*, який породив кілька гілок похідних, що утворили семантичну опозицію сум/тягар VS тяжіння/потяг [3, с. 667]. Периферійна оксиморонність семантики туги в українській мові виводить нас на ширшу компаративну площину, дозволяючи розглянути, як цей самий семантичний потенціал реалізується і трансформується у лексичних відповідниках західнослов'янських мов.

Наприклад, далі від суму й болю в семантиці похідних від **tęgti* спільнокореневих із *тугою* слів відходить чеська лексема *touha*. Згідно

зі «Словником літературної чеської мови», вона визначається як сильне, інтенсивне та пристрасне бажання (жадання), а також може мати конотації прохання чи навіть жадібності [12]. Крім того, це слово здатне метонімічно позначати об'єкт або суб'єкт бажання, за яким відчувається туга (прагнення). Порівняльні дані, зокрема ті, що містяться у «Чесько-українському словнику», підтверджують, що в українській мові *touha* переважно відповідає поняттям *жага, жадоба, хіть* [7, с. 427]. Втім, «Етимологічний словник чеської мови» підтверджує двоїстий семантичний потенціал лексеми *touha*. Як зазначає Ї. Рейзек, історично *touha* охоплювала не лише значення інтенсивного бажання, але й поняття суму, горя та загальної тяжкості душі [11, с. 703–704]. Тобто етимологічний словник засвідчує історичну двоїстість семантики лексеми *touha* – її здатність охоплювати як бажання, так і сум, горе чи душевну важкість. Коли етимологічний словник подає дані про історичний стан справ, то сучасні тлумачний і перекладний словники засвідчують семантичні домінанти, актуальні для теперішньої чеської мови. У сучасній чеській безперечно домінує семантика інтенсивного бажання, жадання та прагнення, хоча корпусні дані також фіксують периферійні контексти, де *touha* зберігає реліктовий зв'язок із болем, страхом і стражданням.

Загалом Чеський національний корпус [9] наводить 7 669 слововживань одиниці *touha* (омонімія не знята), серед них: *Někdy je třeba dát prostor* ***touze po svobodě****, byť je třeba trochu pubertální* (T. Kutil, J. Suchár). *Když prožívám něco krásného, třeba východ slunce, cítím* ***touhu spontánně děkovat*** (A. Palán). *Mou jedinou touhou je být doma* (Z. Součková). *Jižní Amerika byla mou poslední* ***velkou touhou co do mapování*** *rozlohy světa a jeho měst; zároveň jsem tam už odjížděl s představou, že nenajdu to, co bych chtěl* (P. Král). *Asi neodolali* ***touze těla*** *a poslední večer se nastěhovali do Kristýnina sousedství, k Báře* (G. Dudová). *Už pěkně dlouho jsme ženy takhle neviděli a jejich krása v nás probouzí* ***touhu milovat*** *je* (N. Bulawayo). У наведених прикладах чеське слово *touha* (відповідник української *туги*) чітко демонструє свою семантичну домінанту «бажання» або «прагнення». Воно використовується для позначення інтенсивного фізичного і/чи психологічного потягу до чого- або кого-небудь, а також внутрішнього спонукання. Семантика суму, жалю чи тягаря, що є центральною для української *туги*, у більшості контекстів повністю відсутня.

Водночас, зрідка можна натрапити на речення: *Taková okamžení jsou mi, ač bolná, přece sladká; zanechají mi v srdci vždy* ***touhu a bolest*** (H. Sobková). *Příběhy* ***strachu, vyloučení, ponížení, odcizení, touhy a bolesti****…* (A. Kulinová). *Pokud jsme se nechytili do pasti* ***touhy a strachu****, intuitivně cítíme, co je třeba udělat* (J. Šimková). *Floyd, který se v jeho přítomnosti stal malým poslušným chlapcem, stál nahý ve světle měsíce a třásl se* ***touhou a strachem*** (A. Mathisová). На відміну від семантичних домінант «бажання» та «прагнення», наведені контексти ілюструють периферійну семантику чеської лексеми *touha*, де вона тісно поєднується з болем, страхом, відчуженням та іншими негативними переживаннями. Ці випадки, хоча й фіксуються в корпусі, не є типовими для масового слововживання. У чеській мові *touha* зберігає слабкий, реліктовий зв'язок із семантикою тягаря, що викликає негативні емоції, тоді як основний фокус її значення лежить у сфері інтенсивного (тяжкого), хоч часом амбівалентного потягу.

Раніше в польській мові існувало похідне від **tęgti* слово *tęga*, що, згідно з «Етимологічним словником польської мови» А. Брюкнера, означало «бажання». Крім того, видання фіксує слово *tążyć* у значеннях «прагнути, тужити» і «сумувати», а також *tęgi* у значенні «сильний» [8, с. 567]. Проте в сучасній польській мові «Великий словник польської мови» [14] і «Словник польської мови PWN» [13] не фіксують перших двох слів, тобто вони втратили свою функціональність й були витіснені іншими лексемами на позначення тих самих почуттів і станів. Єдиним збереженим у сучасній мові, до того ж без спеціальних ремарок про обмежене вживання, є слово *tęgi*, що називає особу з надлишковою вагою, великою повнотою; того, що є великим і міцним (дужим), виражає фізичну силу (наприклад, міцний поштовх), який характеризується значним напруженням або великою насиченістю (як-от лютий мороз) або ж вправний (добрий) у своїй професійній сфері чи галузі.

Аналогічна ситуація спостерігається в Національному корпусі польської мови [10], адже він не подає слововживань для лексем *tążyć, tużyć****,*** *tużebnik*, а одиниця *tęga* трапляється 509 разів, проте не в значенні суму чи туги, а як форма жіночого роду прикметника *tęgi*: *Najstarsza siwa, gładko uczesana,* ***tęga kobieta*** *spojrzała ze współczuciem na ojca Szprychy* (K. Kofta). *Stołowała nas lokatorka z drugiego piętra, pani Rosińska, jejmość* ***tęga i pulchna****, z przylepionym do twarzy łagodnym uśmiechem, cechującym osoby o przytępionyrm słuchu* (J. Brzechwa). *Była* ***bardzo tęga, o szerokiej twarzy*** *i ładnych, piwnych oczach* (A. Szczypiorski). *Miłośnikom kina prawdziwego jak życie należy zwrócić uwagę,*

że po każdym strzale, z pleców trafionego sika ***tęga struga*** *krwi* (W. Kalicki). *Nikodem to* ***tęga głowa*** *– dorzucił Ulanicki. – Jaszuński powiada o nim, że zajdzie jeszcze wyżej, niż komu zdawać się może* (T. Dołęga-Mostowicz). *Biedny Adam Wajrak zaufał amerykańskim prognozom pogody, że* ***zima*** *będzie tego roku w Europie* ***wyjątkowo tęga*** (S. Tym). Отже, у сучасній польській мові похідні від праслов'янського кореня **tęgti* повністю втратили зв'язок із семантикою суму чи туги, натомість розвинули й метафоризували значення великої ваги, тягаря. У наведених цитатах із корпусу значення слова *tęga* чітко фокусуються на фізичних характеристиках (*tęga kobieta*, *tęga i pulchna* – повна, міцна) та інтенсивності (*tęga struga krwi* – сильна/велика цівка, *tęga zima* – люта/сувора зима). Крім того, *tęga* використовується для якісної характеристики (*tęga głowa* – розумна, здібна людина), що підкреслює її закріплення у сферах фізичної чи розумової міцності, об'єму та інтенсивності, а не емоційного стану.

Проведений порівняльний лексико-семантичний аналіз засвідчив семантичну дивергенцію в похідних від праслов'янського кореня **tęgti* у сучасних слов'янських мовах. В українській мові похідні зберегли й посилили первісну семантику, сформувавши ключовий концепт навколо значень «сум» і «тягар», хоча корпусні дані підтверджують існування периферійної позитивізації туги, що асоціюється з бажанням і прагненням. Кардинально протилежна ситуація спостерігається у чеській мові, де відбулася повна ресемантизація лексеми *touha*: її домінантою стало «бажання/прагнення», проте на периферії *touha* зберігає реліктовий зв'язок із болем, страхом і стражданням. Зовсім інший шлях обрала польська мова: похідні лексеми на позначення суму та бажання були архаїзовані і втрачені, а збережений прикметник *tęgi* фокусується на значеннях фізичної міцності, об'єму та інтенсивності, повністю відірвавшись від емоційної сфери. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у двох напрямах: по-перше, в аналізі матеріалу інших слов'янських мов для виявлення реалізації в них семантичної опозиції «сум–бажання» у похідних від **tęgti*; по-друге, у дослідженні іншої гілки похідних цього кореня, пов'язаної з семантикою ваги, тяги, сили тяжіння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Близнюк К. Р. Розвиток праслов'янської лексеми *tęgti у сучасних слов'янських мовах. *Львівський філологічний часопис*. 2024. № 16. С. 33–39.
2. Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК) / М. Шведова, Р. фон Вальденфельс, С. Яригін, А. Рисін, В. Старко, Т. Ніколаєнко та ін. Київ, Львів, Єна, 2017–2023. URL : http://uacorpus.org/Kyiv/ua (дата звернення: 26.08.2025).
3. Етимологічний словник української мови. Т. 5 : Р-Т. Уклад. : Р. В. Болдирєв та ін.. Київ : Наукова думка. 2006. 702 с.
4. Кравець Л. Метафоризація почуттів в українській поезії XX ст. *Лексикографічний бюлетень*. 2011. С. 169–180.
5. Кузьменко О. Концепт "туга" у пісенності Другої світової війни: смислові домінанти фольклорної традиції. *Міфологія і фольклор*. 2016. № 1–2. С. 6–26.
6. Словник української мови : в 11 т. Т. 10 : Т-Ф / ред. тому А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк. 1979. 658 с.
7. Чесько-український словник. Česko-ukrajinský slovník. АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні, Чехослов. акад. наук, Ін-т чеськ. мови ; уклад. Й. Ф. Андерш та ін.. Т. 2. Київ : Наукова думка, 1989. 711 с.
8. Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. Warszawa : Wiedza powszechna. 1985. 805 s.
9. Český národní korpus. LM2023044; 2023–2026. URL : https://www.korpus.cz/ (дата звернення: 24.09.2025).
10. Narodowy Korpus Języka Polskiego. 2008–2012. URL : https://nkjp.pl/ (дата звернення: 24.09.2025).
11. Rejzek J. Český etymologický slovník. Leda. 2015. 824 s.
12. Slovník spisovného jazyka českého. URL : https://ssjc.ujc.cas.cz/ (дата звернення: 10.09.2025).
13. Słownik języka polskiego PWN. URL : https://sjp.pwn.pl/ (дата звернення: 25.09.2025).
14. Wielki słownik języka polskiego. URL : https://wsjp.pl/ (дата звернення: 25.09.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025
Дата публікації: 28.11.2025